

Леся ЛЕБЕДИК

<https://orcid.org/0000-0001-6538-6256>

доктор педагогічних наук, професор,
доцент кафедри мистецтвознавства та позашкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКАМ В ЧАСИ ВІЙНИ ТА В МОДЕЛЯХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Анотація. У статті розглядається сутність поняття «готовність до надання психологічної підтримки» і особливості психологічного стану підлітків в умовах війни та післявоєнного періоду. Розкрито завдання підготовки педагогів до надання психологічної підтримки та сучасні моделі підготовки педагогів до надання психологічної підтримки. Названі методи і технології психологічної підтримки підлітків та роль педагогів закладів позашкільної освіти у моделях повоєнного відновлення.

Ключові слова: готовність до надання психологічної підтримки, психологічний стан, підліток, умови війни, педагог закладу позашкільної освіти.

Abstract. The article examines the essence of the concept of "readiness to provide psychological support" and the features of the psychological state of adolescents in war and post-war conditions. The tasks of training teachers to provide psychological support and modern models of training teachers to provide psychological support are revealed. Methods and technologies of psychological support for adolescents and the role of teachers of out-of-school education institutions in post-war recovery models are named.

Keywords: readiness to provide psychological support, psychological state, teenager, war conditions, teacher of out-of-school education institution.

Постановка проблеми та її актуальність. У період військових дій та в умовах повоєнного відновлення особливої актуальності набуває проблема психологічного супроводу дітей та підлітків, які пережили стрес, втрату, вимушене переселення, травматичні події. Наслідки стресу, тривожності, втрати близьких та порушення відчуття безпеки вимагають професійної психологічної підтримки підлітків. Заклади позашкільної освіти є важливим середовищем соціально-психологічної підтримки, розвитку та адаптації підлітків у кризових ситуаціях. Відповідно, необхідність формування готовності майбутніх педагогів до виконання цієї місії зумовлює зміни у їхній професійній підготовці.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, показує важливість формування готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до надання психологічної підтримки підліткам в часи війни та в моделях повоєнного відновлення, що підтверджується напрацюваннями з означеної проблеми у філософських, психологічних, педагогічних науках (Д. Абрамов [1, с. 22–25]; К. Балахтар [2, с. 55–62]; Н. Білик, І. Калініченко [10]; Л. Григоровська, М. Слюсаревський

[11, с. 1–7]; 3. Кісарчук, Г. Лазос, Я. Омельченко [15]; Я. Мисюра [11, с. 269–272]; В. Стрельніков [12, с. 210–211; 13, с. 345–351; 14, с. 312–316] та ін.). Однак, підготовка магістрів освітньо-професійної програми «Позашкільна освіта» до надання психологічної підтримки підліткам в часи війни не є самостійним предметом наукових психолого-педагогічних досліджень.

Завданнями статті є: з'ясування сутності поняття «готовність до надання психологічної підтримки», особливостей психологічного стану підлітків в умовах війни та післявоєнного періоду; розкриття можливостей підготовки педагогів до надання психологічної підтримки на основі сучасних моделей підготовки педагогів до означеної діяльності; виокремлення ефективних методів і технологій психологічної підтримки підлітків та ролі педагогів закладів позашкільної освіти у моделях повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу. На основі наших попередніх напрацювань [4, с. 46–50; 5, с. 298–302; 6, с. 289–291; 7, с. 199–202; 8, с. 112–117 та ін.] розглянемо сутність поняття «готовність до надання психологічної підтримки» стосовно майбутніх педагогів позашкільної освіти, яка є інтегративною якістю, яка включає: знання основ вікової та кризової психології підлітків; володіння методиками психологічної допомоги (емоційна підтримка, корекція поведінкових проявів стресу, робота з тривогою); розвиток емоційної компетентності, толерантності, емпатії; здатність організовувати безпечне середовище для дітей і підлітків; навички взаємодії з батьками, соціальними службами, шкільними психологами [12, с. 210–211; 14, с. 312–316].

Аналізуючи особливості психологічного стану підлітків в умовах війни та післявоєнного періоду зазначимо, що підлітки є однією з найбільш вразливих груп населення у часи війни. У них фіксуються: підвищений рівень тривожності, агресії, замкненості; посттравматичні стресові розлади; труднощі у формуванні міжособистісних контактів; зниження навчальної мотивації, соціальної активності [8, с. 112–117; 13, с. 345–351; 14, с. 312–316].

В умовах повоєнного відновлення з'являється потреба у створенні довірливого освітнього середовища, де підлітки можуть відновити почуття безпеки, власної цінності та перспектив.

Стосовно завдань формування готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до надання психологічної підтримки підліткам в часи війни та в моделях повоєнного відновлення, актуалізуються такі з них: формування базових знань про вікові психотравми, механізми адаптації та ресилієнс; опанування сучасних методик роботи з дітьми, що пережили травматичні події (арт-терапія, ігрова терапія, техніки релаксації); розвиток навичок кризового консультування; підготовка до роботи в мультидисциплінарних командах (разом із соціальними педагогами, психологами, волонтерами, медиками); виховання гуманістичних цінностей і високого рівня етичної відповідальності.

Розглянемо сучасні моделі формування готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до надання психологічної підтримки підліткам в часи війни та в моделях повоєнного відновлення, які були реалізовані нами під час викладання дисциплін «Методологія та організація наукових досліджень» (6 практичних занять), «Педагогіка і психологія вищої школи» (13 практичних занять), «Методика викладання у вищій школі» (13 практичних занять), «Теорія і методика позашкільної освіти» (13 практичних занять),

«Інклюзивна освіта в закладах позашкільної освіти» (10 практичних занять), «Організація навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти» (10 практичних занять) тощо.

Серед сучасних моделей формування готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до надання психологічної підтримки підліткам в часи війни та в моделях повоєнного відновлення виділимо інтеграційну, компетентнісну і практико-орієнтовану моделі.

1. Інтеграційна модель полягає у поєднання психолого-педагогічних знань із практичними навичками кризової інтервенції, зокрема: впровадження курсів з психології криз і травм; симуляційні тренінги, рольові ігри; аналіз кейсів та навчальних ситуацій.

2. Компетентнісна модель передбачає формування у студентів здатності до: саморегуляції, рефлексії, контролю емоцій; швидкого прийняття рішень у стресових ситуаціях; емоційної підтримки, ненасильницької комунікації.

3. Практико-орієнтована модель, акцент якої робиться на включення майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти у волонтерські проєкти, практики психологічної допомоги дітям-переселенцям, роботу з дітьми військових [1, с. 22–25; 4, с. 46–50; 5, с. 298–302].

Ефективними методами і технологіями психологічної підтримки підлітків у діяльності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти є:

- арт-терапія (малювання, ліплення, музика як спосіб вираження емоцій);
- казкотерапія (особливо для дітей молодшого підліткового віку);
- техніки релаксації та дихальних вправ;
- групова підтримка: колективна робота над проєктами, творчими заходами;
- тренінги розвитку соціальних навичок та подолання стресу [3; 10; 15].

Роль педагогів закладів позашкільної освіти у наданні психологічної підтримки підліткам в часи війни та в моделях повоєнного відновлення визначається тим, що позашкільна освіта виконує такі функції: соціалізації підлітків у безпечному просторі; формування позитивної самооцінки та життєвої перспективи; зміцнення морально-етичних орієнтирів; забезпечення емоційної стабільності через творчу діяльність [2, с. 55–62; 11, с. 269–272].

Педагог відіграє роль фасилітатора, наставника, консультанта, сприяє зняттю емоційної напруги, допомагає налагодити спілкування й довіру; має психологічну стійкість і саморегуляцію, знання з кризової психології і методик роботи з дітьми і дорослими в кризових ситуаціях [6, с. 289–291; 7, с. 199–202].

Висновки з даного дослідження підтверджують, що підготовка майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до надання психологічної підтримки підліткам у часи війни та повоєнного відновлення є важливим складником їхньої професійної освіти. Успішна реалізація цього завдання потребує комплексного підходу, що поєднує наукові знання, практичні вміння, гуманістичні цінності та особистісну зрілість майбутнього педагога.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у пошуку шляхів інтеграції спеціалізованих дисциплін, міждисциплінарного підходу, практичного навчання, що сприятиме формуванню майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти, готових ефективно працювати з кризовими ситуаціями та забезпечувати емоційну підтримку підліткам.

Список використаних джерел

1. Абрамов Д. О., Лебедик Л. В. Роль педагога закладу позашкільної освіти у формуванні в учнівської молоді професійних ціннісних орієнтацій в умовах війни. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку* : тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 листоп. 2023 р., м. Лубни). Полтава; Лубни; Миргород, 2023. С. 22–25. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/23029>
2. Балахтар К. С. Резильєнтність викладача ЗВО в умовах військового стану. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2022. Вип. 1 (20). С. 55–62. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/58483>
3. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни. *Посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти, розроблений Громадською організацією «GoGlobal» спільно з Центром «Розвиток КСВ» та експертною платформою Career Hub у рамках програми «Мріємо та діємо»*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1r0qbJVj-IXfSjLtvzvJDeicK5YFI6wZL/view>
4. Лебедик Л. В. Проектування форм організації навчання майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти в умовах війни. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку* : тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 листоп. 2023 р., м. Лубни). Полтава; Лубни; Миргород, 2023. С. 46–50. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/23028>
5. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю. Соціальна адаптація учасників війни у системі неперервної освіти. *Психологія і соціальна робота у XXI столітті* : зб. наук. матеріалів I Міжнарод. наук.-практ. форуму (1–3 листоп. 2023 р., м. Полтава). Полтава, 2023. С. 298–302. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/23035>
6. Лебедик Л. В. Перспективні шляхи підвищення якості підготовки майбутніх фахівців мистецтва і позашкільної освіти. *Матеріали I Міжнар. наук.-практ. форуму «Основні цілі стратегії сталого розвитку: проблеми та перспективи»* (м. Полтава, 26 верес. 2024 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. С. 289–291. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/24901>
7. Лебедик Л. В. Соціальна адаптація та підтримка учасників бойових дій, ветеранів війни: можливості навчання в університеті за освітньою програмою «Позашкільна освіта». *Соціальна робота у глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку* : зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23–24 листоп. 2023 р.). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2024. С. 199–202. URL: <https://publish.kpi.ua/catalog/book/523>
8. Лебедик Л., Стрельников В. Підготовка магістрів освітньо-професійної програми «Позашкільна освіта» до надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах війни. *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 2 (215). С. 112–117. URL : <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/301204/296030>
9. Мисюра Я. В., Лебедик Л. В. Формування інформаційної компетентності соціального педагога з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (9 черв. 2022 р., м. Суми). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. С. 269–272. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19313>
10. Науково-методичний підхід до вдосконалення педагогічної майстерності педагогічних працівників у системі підвищення кваліфікації : електрон. навч.-метод. посіб. / упор. : І. О. Калініченко, Н. І. Білик. Полтава : ПОІППО, 2021. 184 с. URL: http://poippo.pl.ua/images/2021/module-2021_%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf
11. Слюсаревський М. М., Григоровська Л. В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. *Вісник НАПН України*. 2022. 4(1). С. 1–7. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129>

12. Стрельніков В. Ю. Використання інформаційних технологій на курсах підвищення кваліфікації викладачів із надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу. *Інформаційні технології та цифрова економіка* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. / М-во освіти і науки України; Державний університет інфраструктури та технологій. Київ : Видавничий центр ДУІТ, 2024. С. 210–211. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/23796>

13. Стрельніков В. Ю. Психоедукація як метод курсів підвищення кваліфікації педагогів з надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу. *Реалізація концепції едукації фахівців освітньої галузі в умовах інноваційного розвитку суспільства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (17 трав. 2024 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ХГПА, 2024. С. 345–351. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/25908>

14. Стрельніков В. Ю. Психолого-педагогічна підтримка здобувачів освіти в умовах війни. *Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2024)* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (17–19 квіт. 2024 р., м. Харків, Україна) / за заг. ред. І. В. Таможської. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 312–316. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/25906>

15. Технології психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів посттравматичного стресового розладу: монографія / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос та ін.; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 178 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/722181/1/Monograph2020_labpsychother.pdf